

סימן נג

חניטת אתרוג של שביעית

שאלה

האם מותר לחנוט אתרוג הקדוש בקדושת שביעית ע"י צפורנים ריחניים?

תשובה

אם האתרוג היה עומד לאכילה, התשובה היתה צריכה להיות שלילית: אסור לחנוט פרי העומד לאכילה. אלא שכידוע רוב רובם של האתרוגים אינם עומדים לאכילה, אלא רק למצוה, ואח"כ יש מעטים מאד הנוהגים לחנוט אותם. אמנם יש גם הנוהגים לרקוח מהם מרקחת, אולם אלו ואלו הם מיעוט קטן. וא"א לומר שמספר הרוקחים גדול ממספר החונטים. אך ברור ששניהם יחד אינם אפילו מיעוט מצוי. ואף אם נאמר שמכיון שיש הנוהגים לאכול אתרוג הוא נחשב לפרי העומד לאכילה, מ"מ רק לדעת הרמב"ן מצוה לאכול פ"ש, ולדעת הרמב"ם אין מצוה לאכול פ"ש. וגם בד' הרמב"ן פי' החזו"א שאין כוונתו למצות אכילה ממש, אלא ללאו הבא מכלל עשה, שכל המפסיד פירות שביעית עובר על "לאכלה".

ואפי' לדעת הרמב"ן צ"ע אם המצוה על הגברא או על החפצא וכמו שמצינו בקדשים שאין מצוה על הכהן לאכול קודשים, אלא שהקודשים יאכלו, וכמש"כ בשו"ת בית הלוי (ח"א סי' ב', אות ז').

וא"כ מי שאינו רוצה לאכול פ"ש, אלא להניחם, אינו מצווה לאוכלם. ובפ"ש אין איסור להותיר מהם, כמו שמצינו בקדשים שאסור להותיר מהם, אלא כשאוכלם מקיים מצוה. ולכן מסתבר שהמותיר

אתרוגים וחונטים אינו עובר כל עבירה. ורק אם נניח שאתרוגים עומדים לאכילה ויש חובה אקרקפתא דגברא לאכול כל פ"ש המזדמנים לידו, עובר כשאינו אוכלם.

וגם בפירות שביעית העומדים לאכילה לא מצינו איסור להשאיר פירות שביעית משומרים. מותר ליבש למשל פ"ש, וכמש"כ פאה"ש בסי' כ"ד ס"ד (ודבליה אסור לעשות — כמו שהעיר הגר"א בתוספתא סוף פ"ו משום שהיא דרך הקוצרים, כשם שאין דורכים ענבים בגת וזיתים בבית הבד, עיין תוספתא פ"ח ה"א שדין דבליה כדן זית). ועיי"ש סע' ו' שאין כובשין בצלים של שביעית בחומץ של שביעית מפני שהוא מפסיד את החומץ. משמע שללא הפסד אין איסור בכבישה. ועי' שביעית פ"ז ה"ז ורד חדש שכבשו בשמן ישן ילקט את הורד, וישן בחדש חייב בביעור. משמע שמותר לכבוש, אך יש לקיים מצות ביעור בזמנה. וא"כ בנ"ד לכאורה מותר לחנוט אתרוג בתנאי שיתקיים בו הביעור בזמנו.

ועיין חזו"א (סי' י"ד י') שהוכיח שאין מצוה לאכול פ"ש מהירושלמי פ"ז ה"א "והדא קניבתא דירקא מסקין לאיגרא והיא יבשה מן גרמה". והוכיח מזה שגם לרמב"ן אין מצוה באכילת פ"ש. ואולי י"ל דקניבתא דווקא שהוא מלשון המקנב את העלים המעופשים, שאין בכך ברור ביו"כ פ' מכיון שאינם פסולת (עי' רמב"ם הל' שביתת עשור פ"א ה"ג ומ"מ שם), אלא שאינם ראויים כמו הירק עצמו, ולא חייבוהו לאכול עליהם אלו, אלא רשאי להעלותם לגג לעפשם מאליהם. ועיי"ש בחזו"א שאין הכרח

מקלקל את הפרי ומפקיעו מקדו"ש, שלא יוכל לשמש למאכל לחיה אשר בארצך. הסבר ב' (לדעת הפנ"מ) שהאיסור הוא כאשר מגיע זמן הביעור והוא אינו מבערו.

והנה בנ"ד ההסבר הראשון לא קיים. הוא אינו מקלקל את האתרוג, אם כי מונע את האכלתו לבהמה ולחיה. מאידך, קיים ההסבר השני שהרי אינו מבערו. ולכאורה הא בהא תליא, מטרת הביעור היא כדי להאכיל פירות שביעית לבהמה ולחיה, וכשאין יותר לבהמה ולחיה אסור גם לו לאכול מבלי שיבער. וכאן גם אינו מקיים מצות ביעור וגם מונע בכלל את האפשרות להאכיל לבהמה וחיה. וכל זה חוזר לשאלה העקרונית האם יש דין ביעור באתרוג. שאם נאמר שאין דין ביעור באתרוג א"כ לעולם לא כלה לבהמה ולחיה, ותמיד יש להם מה לאכול, ולכן אינו חייב לתת לבהמה לאכול, כי בלא"ה יש לה די והותר. מיהו אין הכרח לומר כן. אלא האכלה לבהמה לחוד וביעור לחוד, ואע"פ שאין לאתרוג ביעור יש להאכילו לבהמה, וא"כ אסור לחונטו, כי בכך הוא מונע את הבהמה מלאוכלו.

וא"כ נראה שהדבר תלוי בשני ההסברים בירושלמי.

ומעוד טעם נראה אולי שמותר לחונט אתרוג. אם נאמר שאתרוג שניטע לצורך מצוה אין בו קדו"ש (עיין בית רידב"ז משמרת הבית דף כ"ג א') ואפילו לדעת הגר"מ אליהו האוסר להשתמש בפ"ש לקישוט בסוכה משום שמקצה אותם מאכילה לשבוע, ולכאורה ק"ו שאסור לחונט אתרוג, כי אסור לפסול פ"ש מאכילה, כל זה שייך רק בפרי העומד לאכילה. אך פרי שבלא"ה אין לו כמעט אוכלין ואם לא יחנטוהו לא יאכלוהו, מסתבר שמותר לחונטו. ואדרבה

לאכול בפ"ש מה שאינו רוצה לאכול. וא"כ ה"ה באתרוג אם אינו רוצה לאוכלו אינו חייב ורשאי ליבשו וה"ה לחונטו. מיהו יש לחלק בין יבוש ממילא לחניטה שהיא פסולת האתרוג בידיים.

ועיין בית רידב"ז (סי' ה' ס"ה) שכ' שאסור לכבוש לזמן רב תותים ומיני פירות של שביעית בתוך היי"ש של שביעית, מפני שאין זמן ביעורן שוה ויפסיד את היי"ש. אך אלמלא כן משמע שאין איסור בכבישה. ואע"פ שהכבישה המותרת היא לצורך אכילה, וכאן הוא חונט שלא לצורך אכילה, אך כבר הוכחנו שאם אדם אינו רוצה לאכול אינו חייב לאכול, ובפרט שאתרוג אינו עומד לאכילה, אין איסור בחניטתו.

ועומדת לפנינו שאלת הביעור. האם אתרוג חייב בביעור? כי אתרוג דר באילנו משנה לשנה ואין זמן שבו כלה אתרוג לחיה. מיהו יש זמן שכלה אתרוג של שביעית, אלא שיש כבר אתרוג חדש של שמינית. ויתכן שיש ביעור לאתרוגי שביעית. וא"כ יהיה אסור לחונט אתרוג כזה, שאח"כ א"א יהיה לבערו. (שאלת הביעור באתרוג נידונה בבית רידב"ז פ"ח סי"ג שפטר ושם במשמרת להבית כ"א כ' שהגר"ש סלט אסר והגר"נ וינפלד הסתפק). אם נניח שאתרוג יש לו ביעור צריך לבערו במועדו (ט"ו בשבט), אך אם נניח שאין לו ביעור א"צ כלל לבערו, וא"כ אין איסור לחונטו. אך למעשה נראה שנוהגים ביעור גם באתרוג וא"כ מסיבה זו אסור לחונטו.

ועיין פאה"ש (סי' כ"ג ס"ב), ושב"ה"א (פ"ד סוף הל' י"ח, או"ק ה' בשבה"א השלם) שהביאו בשם הירושלמי שאסור להשתמש בירק ופרי של שביעית בתורת כלי, כגון דלעת. ובירושלמי (פ"ב ה"ז) שני הסברים לכך: הסבר א' (מרה"פ והגר"א) משום שהוא

שעצי התות שנועדו לגידול תולעי משי ולא לאכילה אין בהם קדושת שביעית.

מיהו י"ל שמכיון שאתרוג צריך להיות ראוי לאכילה, כמבואר בסוכה (ל"ה א'), גם אם אינו עומד בפועל לאכילה כיום, א"א להפקיע ממנו את היותו ראוי לאכילה. כי אם לא יהיה ראוי לאכילה ייפסל גם למצוה. וא"כ הנוטע אתרוג לשם מצוה כולל בכוונתו זו גם את היותו ראוי לאכילה. (וגם אם אין לו כוונה מפורשת לכך, צורך המצוה כולל בתוכו גם אפשרות זו מכללא. וסברה דומה לזו כתב הגרש"י ז"ל בתורת ארץ-ישראל תרח"ץ).

ולכן נראה שחלה על אתרוג קדושת שביעית ונשאר לנו רק ספק הביעור. והדעת נוטה שאתרוג חייב בביעור ולכן אסור לחונטו, כי חניטתו אינה מאפשרת את ביעורו כי היא פוסלתו מאכילה.

אידי דאתעביד ביה מצוה אחת ליתעביד ביה מצוה נוספת, וצ"ע.

אלא שכאן ניתן לסמוך על סברה נוספת, שאתרוג לא עומד כלל לאכילה, לא לאכילת אדם ולא לאכילת בהמה, אלא כל נטיעתו היא רק למצוה. ואינו עומד לא לאכילת אדם ולא לאכילת בהמה, וא"כ אין איסור לחונטו.

ולכן גם אם נניח שאתרוג שניטע לצורך מצוה יש לו קדושת שביעית כי צורך מצוה אינו מפקיע ממנו את היותו פרי הראוי לאכילה. (וכע"ז פסק הרמב"ם בפ"י מהל' מע"ש ה"ז שהנוטע אתרוג ללולב חייב בערלה ומסתבר שה"ה לשביעית. מיהו הגר"נ וינפלד במשמרת להבית עמ' כ"ב כתב לחלק בין ערלה לשביעית). אך אתרוג בימינו שאין לו כמעט אוכלין ורובא דרובא אינו מיועד לאכילה כלל אולי הדבר דומה למש"כ המהרי"ט בסי' פ"ג

סימן נד

הדלקת נ"ח בשמן של שביעית*

שאלה

האם מותר להדליק נר חנוכה בשמן של שביעית?

תשובה

שמן מזיתי ישראל קדוש בקדו"ש לכל הדיעות. אך בשמן מזיתי נוכרים הבעיה קיימת רק לשיטת המבי"ט שיש קדו"ש בזיתים של נוכרים, ומנהג א"י הוא כהב"י

שאין קדו"ש בגדולי נוכרים. השאלה מתייחסת איפוא רק לגידולי ישראל מחנוכה בשנה השמינית, כי רק אז יהיה שמן זית של שביעית. בבית רידב"ז (סי' ה' ס"ט) כ' שאין להדליק נ"ח בשמן של שביעית משום שנ"ח אסור בהנאה.

דבר זה אינו פשוט. לדעת בעהמ"א מותר לאכול סעודת שבת לאור נ"ח כיון שאין זה תשמיש בזוי. לד' הרמב"ן אמנם גם זה אסור כי יש קדושה בנ"ח, אולם גם לדעתו